

De Gekraagde Roodstaart, zomervariant van Roodborst?

In de Antieke Oudheid dacht men dat Roodborst en Gekraagde Roodstaart (*Phoenicurus phoenicurus*) een en dezelfde vogelsoort waren. Aristoteles (384–322 v. Chr.) benoemde de Roodborst (*Erithacus*) tot wintervariant van de Roodstaart. Plinius (23–79 n. Chr.) was ook die mening nog toegedaan en voegde daaraan zelfs toe dat de Roodstaart, net als de Grasmus, plotseling in verschijning en van kleur kon veranderen. Kennelijk leefde die opvatting een lang en hardnekkig leven.

De Britse natuurkundige William Turner (circa 1500 – 1568) wijdde aan deze misvatting een in het Latijn geschreven boek (1544) dat in Keulen werd uitgegeven. Hij bestreed daarin de opvattingen van Plinius en Aristoteles en verweet hen dat ze wel erg ver van de waarheid waren afgedwaald! De wetenschappelijke naam van de Gekraagde Roodstaart is *Phoenicurus phoenicurus*. Die komt uit het Grieks. Phoinix staat voor de kleur rood en uros is van het zelfstandig naamwoord urá (staart) afgeleid, zodat de wetenschappelijke naam precies hetzelfde betekent als de Nederlandse naam Roodstaart. Deze ooit zo bekende vogel kreeg uiteraard tal van volksnamen. Wat te denken van Muurnachtegaal, Blauwpaapje of Roodbaard. De naam Kersendief is onbegrijpelijk, want aan deze vruchten maakt hij zijn snavel niet vuil.

“Een karakteristieke vogel en cultuurvolger die in tuinen, zelfs volkstuinten, en parken tot de algemene vogelsoorten behoort”. Dit soort uitspraken was in de jaren ‘60 van de vorige eeuw in vogelboeken stevast te lezen. Een ruime eeuw daarvoor schreef J.F. Naumann (1780-1857), de grondlegger van de Duitse ornithologie, zelfs: „Hij behoort in de meeste landen van ons werelddeel tot de algemene vogels. Alleen in streken waar bomen en struiken ontbreken, feitelijk onbeduidende gebieden, komt hij niet voor”. Vandaag de dag is een voortdurende afname van deze broedvogelsoort, variërend tussen 50 - 90 procent, in grote delen van Europa vastgesteld. Herstel en handhaving op laag niveau zijn kernbegrippen, die nu bij het lezen over de Gekraagde Roodstaart steeds terugkeren.

Wat is er gebeurd? Een hele rij factoren wordt als verantwoordelijk voor de sterke afname genoemd. Naast het verlies en de vernietiging van hoogstamboomgaarden, het verloren gaan van oude boombestanden of solitaire parkbomen met flink wat nestholtes, speelt ook de intensivering van het grasland en de verwijdering van heggen in het boerenland een belangrijke rol. De bemesting van grasland, voor een snelle groei en

de vervroeging van de maaidata in het voorjaar, veroorzaakt een structuur van hoge vegetatie en daar heeft de Gekraagde Roodstaart een broertje aan dood. Hoge vegetatie maakt het namelijk moeilijk om op de bodem nog iets eetbaars te kunnen vinden. Dit werd in een in 2010 gepubliceerde studie (Martinez en anderen) duidelijk vastgesteld. Zou bij ons de vergrassing van natuurterrein niet dezelfde negatieve invloed hebben?

Onbelemmerde toegang tot voedsel is belangrijk.

Bij de keus voor een voedselgebied is niet de kwantiteit van voedsel doorslaggevend, maar veel meer de goede bereikbaarheid daarvan. Daarom is het voor de Gekraagde Roodstaart niet alleen belangrijk potentiële broedmogelijkheden te behouden, maar nog meer om spaarzaam begroeide plekken in het broedterrein te bewaren of opnieuw te maken. Daar is soms een stevige aanpak van de verschraling aan te bevelen, omdat regelmatige bemesting tot een hoge en dichte vegetatie leidt.

De Gekraagde Roodstaart leeft hoofdzakelijk van insecten, die hij op de bodem en in de kruidlaag zoekt, soms ook in de lucht vangt. Dat zijn vooral Duizendpoten, Pissebedden, wormen, slakken en in de nazomer en herfst veel vruchten als Vlierbessen. Eind zestiger jaren kreeg de Gekraagde Roodstaart een enorme opdoffer toen in de Afrikaanse Sahelzone een droogteperiode aanbrak. Daarvan herstelde die stand zich behoorlijk, maar die bleef toch achter bij de vroegere.

De Gekraagde Roodstaart is een lange afstandstrekker die de Sahara kruist om in het Afrikaanse savannegebied te overwinteren. De verblijfstijd daar is nogal verschillend. Vaak maken de vroegste terugkomers hun opwachting in de eerste maartdecade, in sommige jaren is dat wel een maand later. Veel Gekraagde Roodstaarten verlaten ons land alweer in juli en augustus, maar diverse doen dat pas begin september en de achterhoede kan wel tot begin november passeren. Vraag niet hoe die nog aan de benodigde kost komen, maar het lukt ze kennelijk wonderwel.

Soms heel ongewoon zijn de broedplaatsen van de Gekraagde Roodstaart. Het is nog niet zo lang geleden dat bezorgers van Tante Pos regelmatig brievenbussen tegenkwamen met de papieren mededeling daarop "Niks ingooien, broedende vogels" In veel gevallen ging het dan om Gekraagde Roodstaart, Winterkoning of Koolmees die de brievenbus tot broedplek verhieven. Ongeveer een maand moesten bewoners en besteller de brievenbus ontzien. Broedsels worden ook aangetroffen in opgehangen klompen of schoenen, holle pijpen en buizen, treinsignalen, weerstations et cetera. Als geliefde vogel heeft de Gekraagde Roodstaart

keus uit tal van kunstnesten en kasten. In sommige gebieden broedt daarin de halve Gekraagde Roodstaartenpopulatie. Nog steeds broeden ze ook traditioneel, op dakbalken, onder dakpannen, in natuurlijke boomholten, achter losse boombast, in muurholtes. Achter versieringen van grafstenen, in holle ruimten van hekpalen, in takkenbossen, bloempotten, achter betimmeringen aan huizen, binnen gebouwen en soms ook in verlaten zwaluwnesten of oude nesten van Merel of Gaai. Eenzijdig is de soort duidelijk niet.

Schade door of voor de Gekraagde Roodstaart?

Verklaarde tegenstanders van de Gekraagde Roodstaart waren in vorige eeuwen met name de imkers. In geschriften, nog begin vorige eeuw, leest men over schade die drieste mezen, met roofzuchtige vliegenvangers en roodstaarten, bij bijenhouders aanrichtten. Gelukkig is de weerstand tegen vervolging van die vogelsoorten kennelijk succesvol gebleken, want tot grootschalige bestrijding is het nooit gekomen. Uiteindelijk verdween er weer een vooroordeel naar het fabelrijk.

Nog in de 19e eeuw gold de Gekraagde Roodstaart, net als vele andere kleine zangvogels, als een niet te versmaden lekkernij. Zeker in gebraden vorm! De houding tot de Gekraagde Roodstaart is geheel ten gunste veranderd door zijn niet aflatende ijver in het wegvangen van lastige en vraatzuchtige insecten. Om die eerste kwaliteit werd de soort door mensen op het platteland in de kooi in huis gehouden. Het in een kooi houden gold als uiterst moeilijk. Desondanks werd hij vaker gekooid dan zijn Zwarte verwant, omdat hij bijna het hele jaar door vlijtig zong. Alleen zijn alarmroep tek-tek-tek werd als vervelend of irritant ervaren. Velen zijn verrukt van zijn zang, de sierlijkheid van zijn bewegingen en houding, en het fraaie mannelijke verenkleed. Dat er in die fraaie 'verpakking' een vechtersbaas huist is minder bekend, maar zijn domein wordt met hand en tand verdedigd, tegen vreemde soorten, maar ook, en even rigoreus, tegen soortgenoten. Geenszins een timide vogel dus.

Literatuur

- Martinez, N., Jenni, L., Wyss, E., Zbinden, N. (2010): Habitat structure versus food abundance: the importance of sparse vegetation for the Common Redstart *Phoenicurus phoenicurus*, J. Ornithol. DOI 10.1007/s10336-009-0455-6.
- Springer, K. B., Kinzelbach, R. K. (2009): *Das Vogelbuch von Conrad Gessner (1515–1565)*, Heidelberg: Springer.

C. van Deursen, W.P. Speelmanlaan 8, 2111 WZ Aerdenhout